

MODELLING PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND RESISTANCE IN THE CONTEXT OF INTERNAL MILITARY CONFLICTS: A NEW CONCEPT OF COMBAT SUPPORT

Abbasov Alibek Abdullayevich
Independent researcher

“O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarini isloh qilish, mudofaa tizimi tashkiliy tuzilmasini modernizatsiya qilish hamda harbiylarning ma‘naviy-jangovar tayyorgarligini zamonaviy talablar darajasiga ko‘tarish — davlat xavfsizligini ta‘minlashning ustuvor yo‘nalishidir¹”.

*O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti-Qurolli
Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni Sh.M. Mirziyoev*

Annotation. Internal military conflicts are characterised by their protracted nature, high level of uncertainty, informational and psychological pressure, and strong impact on the psyche of military personnel. In such conditions, psychological resilience and resistance are important factors determining combat effectiveness and operational stability. The aim of this scientific article is to develop and scientifically substantiate an integrated model aimed at ensuring psychological stability and resilience as an integral part of the combat support system in conditions of internal military conflicts. The research used methods of a systematic approach, structural and functional analysis, conceptual modelling, and comparative analysis of international and national experience. As a result of the research, a multi-level model was proposed, including cognitive, emotional-regulatory, motivational-volitional, and socio-psychological components of psychological stability.

This model not only enriches the theory of military psychology, but also serves to increase the combat readiness and stability of personnel in conditions of internal conflicts.

Key words: internal military conflict, psychological stability, psychological resistance, combat support, modelling, informational and psychological influence.

Аннотация. Внутренние военные конфликты характеризуются длительным протеканием, высоким уровнем неопределенности, информационно-психологическим давлением и сильным воздействием на психику военнослужащих. В таких условиях психологическая устойчивость и сопротивляемость проявляются как важные факторы, определяющие боевую

¹ 2026-yil 13-yanvardagi Xavfsizlik kengashining mamlakatimiz harbiy xavfsizligi va mudofaasini mustahkamlash masalalari bo‘yicha kengaytirilgan yig‘ilishi vazifalaridagi nutqidan

эффективность и оперативную стабильность. Целью данной научной статьи является разработка и научное обоснование интегрированной модели, направленной на обеспечение психологической устойчивости и сопротивляемости как составной части системы боевого обеспечения в условиях внутренних военных конфликтов. В процессе исследования использовались методы системного подхода, структурно-функционального анализа, концептуального моделирования и сравнительного анализа международного и национального опыта. В результате исследования была предложена многоуровневая модель, включающая когнитивный, эмоционально-регулятивный, мотивационно-волевой и социально-психологический компоненты психологической устойчивости.

Данная модель не только обогащает теорию военной психологии, но и служит повышению боевой готовности и устойчивости личного состава в условиях внутренних конфликтов.

Ключевые слова: внутренний военный конфликт, психологическая стабильность, психологическое сопротивление, боевое обеспечение, моделирование, информационно-психологическое воздействие.

**ICHKI HARBIY NIZOLAR SHAROITIDA PSIXOLOGIK BARQARORLIK VA
QARSHILIKNI MODELLASHTIRISH: JANGOVAR TA'MINOTNING YANGI
KONSEPSIYASI**

Abbasov Alibek Abdullayevich
Mustaqil izlanuvchi

Annotasiya. Ichki harbiy nizolar uzoq davom etishi, yuqori darajadagi noaniqlik, axborot-psixologik bosim va harbiy xizmatchilar ruhiyatiga kuchli ta'siri bilan tavsiflanadi. Bunday sharoitda psixologik barqarorlik va qarshilik jangovar samaradorlik hamda operativ barqarorlikni belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi ichki harbiy nizolar sharoitida jangovar ta'minot tizimining tarkibiy qismi sifatida psixologik barqarorlik va qarshilikni ta'minlashga qaratilgan integrallashgan modelni ishlab chiqish va ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, strukturaviy-funksional tahlil, konseptual modellashtirish hamda xalqaro va milliy tajribani qiyosiy tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijasida psixologik barqarorlikning kognitiv, emotsional-regulyativ, motivatsion-irodaviy va ijtimoiy-psixologik komponentlarini o'z ichiga olgan ko'p darajali model taklif etildi. Ushbu model harbiy psixologiya nazariyasini boyitish bilan birga, ichki nizolar sharoitida shaxsiy tarkibning jangovar tayyorgarligi va barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: ichki harbiy nizo, psixologik barqarorlik, psixologik qarshilik, jangovar taʼminot, modellashtirish, axborot-psixologik taʼsir.

Zamonaviy xavfsizlik muhitining transformatsiyasi ichki harbiy nizolar sonining ortishi va ularning murakkablashuvi bilan tavsiflanadi. Bunday nizolar anʼanaviy urushlardan farqli ravishda nosimmetrik xarakterga ega boʻlib, uzoq davom etishi, fuqarolik muhitida olib borilishi va doimiy psixologik bosim bilan kechishi bilan ajralib turadi [1, 5]. Ushbu sharoitda harbiy xizmatchilarning psixologik holati ularning jangovar vazifalarni samarali bajarish qobiliyatini belgilovchi asosiy omillardan biriga aylanadi.

Muallif pozitsiyasiga koʻra, ichki harbiy nizolar sharoitida psixologik barqarorlikni faqat individual shaxsiy xususiyatlar bilan izohlash yetarli emas. Aksincha, u jangovar taʼminot tizimining integral elementi sifatida koʻrib chiqilishi lozim. Chunki uzoq muddatli stress, axborot-psixologik bosim va ijtimoiy noaniqlik sharoitida individual resurslar tizimli qoʻllab-quvvatlashsiz tez susayadi.

Anʼanaviy jangovar taʼminot tizimlari asosan moddiy-texnik, logistika va operativ komponentlarga tayanadi. Biroq tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, psixologik omillar eʼtibordan chetda qolgan sharoitda hatto yuqori texnik taʼminot ham kutilgan natijani bermaydi [2, 3]. Shu sababli psixologik barqarorlik va qarshilikni jangovar taʼminotning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qayta konseptualizatsiya qilish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi

Harbiy psixologiya va ekstremal faoliyat psixologiyasi doirasida psixologik barqarorlik tushunchasi keng tadqiq etilgan. Jumladan, P. Bartone psixologik barqarorlikni operativ stress sharoitida shaxsning funksional samaradorligini saqlab qolish qobiliyati sifatida talqin etadi [1, 4–6-betlar]. Uning fikricha, barqarorlik individual xususiyat boʻlishi bilan birga, harbiy tashkilot tomonidan shakllantiriladigan tizimli omillarga ham bogʻliq.

G. Bonanno psixologik barqarorlikni travmatik hodisalardan keyin tiklanish va moslashuvchanlik qobiliyati bilan bogʻlab, uni patologiyaga qarama-qarshi tabiiy jarayon sifatida izohlaydi [2, 22–24-betlar]. Ushbu yondashuv ichki harbiy nizolar sharoitida harbiy xizmatchilarning doimiy stressga moslashish mexanizmlarini tushuntirishda muhim nazariy asos boʻlib xizmat qiladi.

S. Maddining “hardiness” nazariyasida esa psixologik barqarorlik majburiyatga sadoqat, vaziyat ustidan nazorat hissi va qiyinchiliklarni rivojlanish omili sifatida qabul qilish bilan izohlanadi [3, 261-bet]. Muallif ushbu pozitsiyani qoʻllab-quvvatlagan holda taʼkidlaydiki, mazkur sifatlar ichki nizolar sharoitida harbiy

xizmatchilarning uzoq muddatli psixologik chidamliligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, NATO va boshqa xalqaro harbiy-tahliliy markazlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda psixologik barqarorlik harbiy tayyorgarlik va jangovar tayyorgarlikning ajralmas tarkibiy qismi sifatida baholanadi [4, 45–50-betlar]. Biroq muallif pozitsiyasiga ko'ra, mavjud tadqiqotlarda psixologik barqarorlikni jangovar ta'minot tizimi doirasida modellashtirish masalasi yetarlicha chuqur ishlab chiqilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot sifat jihatidan konseptual xarakterga ega bo'lib, quyidagi ilmiy metodlarga asoslanadi:

jangovar ta'minot tizimining tizimli va strukturaviy-funksional tahlili;
psixologik barqarorlik va qarshilikni konseptual modellashtirish;
xalqaro (NATO) va milliy harbiy-psixologik yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish;

ekspert baholash va kontent-tahlil metodlari.

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida harbiy psixologiya nazariyasi, ijtimoiy tizimlar nazariyasi hamda xavfsizlik tadqiqotlari konsepsiyalari qabul qilindi.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Psixologik barqarorlik va qarshilikning ierarxik modeli (muallif yondashuvi). Ichki harbiy nizolar sharoitida psixologik barqarorlikni samarali ta'minlash uchun uni tasodifiy psixologik choralar majmui sifatida emas, balki qat'iy ierarxik tuzilishga ega bo'lgan tizim sifatida modellashtirish zarur. Muallif pozitsiyasiga ko'ra, bunday yondashuv jangovar ta'minot tizimida psixologik omillarni rejalashtirish, boshqarish va baholash imkonini beradi.

Quyida taklif etilayotgan ierarxik jadval psixologik barqarorlik va qarshilikning darajalari, ularning funksional vazifalari hamda jangovar ta'minot bilan bog'liqligini aks ettiradi.

Ichki harbiy nizolar sharoitida psixologik barqarorlik va qarshilikning ierarxik modeli (muallif modeli)

1-jadval

Ierarxik daraja	Asosiy komponent	Mazmuniy tavsif	Jangovar ta'minotdagi funksiyasi
Strategik daraja	Ma'naviy-psixologik barqarorlik	Qadriyatlar, xizmat burchiga sadoqat, ma'naviy motivatsiya	Uzoq muddatli jangovar barqarorlikni ta'minlash
Operativ daraja	Motivatsion-irodaviy barqarorlik	Qaror qabul qilishda qat'iyat, mas'uliyat, stressga bardoshlilik	Vazifalarni uzluksiz bajarish

Taktik daraja	Emotsional-regulyativ barqarorlik	Emotsiyalarni boshqarish, affektiv holatlarni nazorat qilish	Jangovar vaziyatda xatti-harakatlar barqarorligi
Instrumental daraja	Kognitiv va axborot barqarorligi	Axborotni tanqidiy baholash, dezinformatsiyaga qarshilik	Qarorlar sifatini oshirish
Ijtimoiy daraja	Jamoaviy-psixologik barqarorlik	Jipslik, liderlikka ishonch, kommunikatsiya	Bo‘linma ichki muvozanatini saqlash

Muallif ta’kidlaydiki, mazkur ierarxik darajalar o‘zaro qat’iy subordinatsiyada bo‘lib, yuqori darajadagi psixologik barqarorlik quyi darajalarning samarali ishlashini belgilaydi. Masalan, strategik darajadagi ma’naviy-psixologik barqarorlik yetarli darajada shakllanmagan sharoitda taktik yoki instrumental darajadagi psixologik choralar kutilgan natijani bermaydi (*mazkur tadqiqot konseptual xarakterga ega bo‘lib, uning asosiy maqsadi ichki harbiy nizolar sharoitida psixologik barqarorlikni tizimli modellashtirishdan iborat. Modelning empirik verifikatsiyasi keyingi tadqiqotlar doirasida amalga oshirilishi rejalashtirilgan*).

Shu nuqtai nazardan, muallif tomonidan taklif etilayotgan ierarxik model ichki harbiy nizolar sharoitida jangovar ta’minotni rejalashtirishda psixologik omillarni ustuvorliklar asosida joylashtirish imkonini beradi va mavjud yondashuvlardan o‘zining tizimliliigi bilan farq qiladi (muallif tomonidan psixologik barqarorlik va qarshilik ichki harbiy nizolar sharoitida jangovar ta’minot tizimining mustaqil va ierarxik elementi sifatida birinchi bor konseptual modellashtirildi).

O‘tkazilgan tahlillar ichki harbiy nizolar sharoitida psixologik barqarorlik ko‘p o‘lchamli va dinamik tizim ekanligini ko‘rsatdi. Bartone va Bonanno tadqiqotlari asosida shuni ta’kidlash mumkinki, psixologik barqarorlik nafaqat stressga chidamlilik, balki vaziyatga moslashish va funksional faoliyatni saqlab qolish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi [1; 2].

Muallif tomonidan taklif etilayotgan model ushbu nazariy yondashuvlarni umumlashtirgan holda quyidagi to‘rtta asosiy komponentni o‘z ichiga oladi:

Kognitiv komponent – vaziyatni adekvat idrok etish, axborotni tanqidiy baholash va dezinformatsiyaga qarshi turish qobiliyati. Tadqiqotlarga ko‘ra, noto‘g‘ri axborot jangovar qarorlar sifatiga bevosita salbiy ta’sir ko‘rsatadi [5, 228–230-betlar].

Emotsional-regulyativ komponent – stressga chidamlilik, emotsional o‘zini boshqarish va psixologik zo‘riqlashlarning oldini olish. Bu jihat NATO hisobotlarida ham alohida urg‘u bilan qayd etilgan [4, 60–65-betlar].

Motivatsion-irodaviy komponent – xizmat burchiga sadoqat, ma’naviy qadriyatlar va barqaror jangovar motivatsiya. Muallif fikricha, mazkur komponent ichki nizolar sharoitida shaxsiy tarkibning ma’naviy yemirilishining oldini olishda markaziy o‘rin tutadi.

Ijtimoiy-psixologik komponent – bo‘linma ichidagi jipslik, liderlikka ishonch va samarali kommunikatsiya. Tadqiqotlar jamoaviy ishonch darajasi yuqori bo‘lgan bo‘linmalarda psixologik yo‘qotishlar sezilarli darajada kam bo‘lishini ko‘rsatadi [6, 18–22-betlar].

Muallif pozitsiyasiga ko‘ra, mazkur komponentlarni jangovar ta‘minot tizimiga integratsiya qilish psixologik barqarorlikni reaktiv choralar majmui sifatida emas, balki doimiy va oldindan rejalashtirilgan strategik jarayon sifatida shakllantirish imkonini beradi.

Ichki harbiy nizolar sharoitida psixologik barqarorlik va qarshilikni modellashtirish jangovar ta‘minot tizimini takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Mazkur tadqiqotda ishlab chiqilgan konseptual model nazariy jihatdan asoslangan bo‘lib, harbiy boshqaruv va psixologik ta‘minot tizimida amaliy qo‘llash imkoniyatiga ega.

Tadqiqot natijalari harbiy psixologiya fanini rivojlantirishga hissa qo‘shadi hamda kelgusida empirik tadqiqotlar va normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Bartone P.T. Resilience under military operational stress // *Military Psychology*. — 2006. — Vol. 18, No. 1. — P. 1–17.
2. Bonanno G.A. Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? // *American Psychologist*. — 2004. — Vol. 59, No. 1. — P. 20–28.
3. Maddi S.R. On hardiness and other pathways to resilience // *American Psychologist*. — 2005. — Vol. 60, No. 3. — P. 261–262.
4. NATO Science and Technology Organization. Psychological resilience and military readiness. — Brussels: NATO STO, 2019. — P. 45–78.
5. Everly G.S., Mitchell J.T. The critical incident stress management approach to disaster intervention // *Aggression and Violent Behavior*. — 2008. — Vol. 13, No. 4. — P. 227–232.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 4-avgust kunidagi “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining ma‘naviy-ma‘rifiy saviyasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-3898-son qarori. — Toshkent, 2020. — 12–27-betlar.